

TÜRKİYE’DE ÇAĞDAŞ MÜZİK POLİTİKALARI BAĞLAMINDA MUAMMER SUN*

Pınar BEŞEVLİ**

Öz

Sosyal yaşantının hemen her alanında yer alan müzik, durum ve koşullara bağlı olarak biçimlenen, kimi zaman da biçimlendiren bir olgu olması dolayısıyla, toplumların tarihi söz konusu olduğunda, yaşayanlar ve yaşananlarla ilgili önemli ipuçları sunmaktadır. Bir toplumda üretilen müziğin, o toplumun yaşayış özelliklerini yansıtan bir dil aracına dönüşmesi, müzik olgusunun aynı zamanda toplumsal bellek üzerinde de işlev görmesini sağlamaktadır. Bu durum tarih çalışmalarında müziğin kaynak değerinin önemini de ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla müzik tarihi çalışmaları yapılırken özellikle besteciler üzerinde durulması elbette tesadüf değil bilinçli bir yaklaşımın sonucudur. Ülkemizin müzik tarihi incelendiğinde, tüm bu bağlam bakımından Muammer Sun, Türk müzik kültürü ve tarihi açısından çok önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Sun’ un besteciliği, eğitimciliği, düşün önderi ve uygulayıcısı olarak, ülkemizin müzik yaşantısında, özellikle Çağdaş Türk Müziği alanındaki üretimleri, çalışmaları, kurucu ve uygulayıcı pozisyonlarının kazandırdıkları, akademik, sanatsal ve düşünsel çalışmalarda öncelikli kaynak niteliği taşımaktadır. Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya koşulları, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi’ni de derinden etkileyen önemli faktörlerin başında yer almaktadır. İki dünya savaşı sonrası bilimsel ve endüstriyel gelişimin, değişen siyasal ve sosyal ortamların, günümüz müziği üzerine çok boyutlu etkileri olmuştur. Bu etkiler, özellikle müziği üretenler üzerinden izlendiğinde daha farklı bir anlam kazanmaktadır. Bu çalışmada, Muammer Sun’ un ülkemiz müzik yaşantısına katkıları üzerinde durulurken, eş zamanlı olarak aynı tarihlerde devletçe alınan kararların, yapılan uygulamaların, dolayısıyla hükümet politikalarının, Türkiye’deki çağdaş müzik üzerindeki yansımaları da ele alınmıştır. Bu çalışma, Sun’ un eserleri, yapmaya çalıştıkları, çalışma koşulları ve karşılaştığı durumların yanında, bu süreçteki müzik politikalarının ne olduğu, müzik çalışmalarına nasıl yansıdığı, nelerin yapıldığı nelerin yapılmadığı, zamanın şartları da göz önüne alınarak ele alındığı için önem taşımaktadır. Ayrıca yapılan çalışmada, tarihsel ve betimleyici bir yöntem izlenerek, Muammer Sun’ un çalışmalarının çerçevesinde, devletin müzik politikalarının oluşturduğu durum ve koşulları tespit etme ve Türkiye’ de yakın geçmişin, günümüz çağdaş müziğine yansımalarına bir ayna tutma amacı taşınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muammer Sun, çağdaş müzik, Türkiye, politika, tarih

CONTEMPORARY MUSIC POLICIES OF TURKEY IN THE CONTEXT OF MUAMMER SUN

Abstract

Music, which takes place in almost every area of social life, is a phenomenon that is shaped, sometimes even shapes those, depending on the situation and conditions, so when it comes to the history of societies, it offers important clues about the living and what happened. The transformation of the music produced in a community into a language means that it reflects society’s living characteristics, ensuring that the phenomenon of music also functions as social memory. This situation reveals the important resource of music in historical studies. Therefore, it is not a coincidence that especially composers are emphasized while studying music history; it is the result of a conscious approach. When the music history of our country is examined, in this context, Muammer Sun appears as a significant value in Turkish music culture and history. As Sun is a composer, educator, thought leader and practitioner, his productions, studies,

* Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı tarafından 22-23 Mart 2022 yılında yapılmış olan, “Bestecilik, Fikir İnsanı ve Müzik Eğitimciliği Boyutlarıyla Muammer Sun” adlı sempozyumda sözlü olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Müzikoloji Bölümü, Samsun / Türkiye, pinarbesevli@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5523-6318.

research, and founder and practitioner positions in the musical life of our country, especially in the field of Contemporary Turkish Music, are a primary source in academic, artistic and intellectual studies. As it is known, the changing world conditions after the Second World War is one of the most critical factors that profoundly affect the History of the Republic of Turkey. After the two world wars, scientific and industrial development and changing political and social environments had multidimensional effects on today's music. These impacts gain a different meaning, especially when viewed through composers. In this study, while focusing on the contributions of Muammer Sun to the musical life of our country, the reflections of the decisions taken by the state on the exact dates, the practices made, and therefore the government policies on contemporary music in Turkey are also discussed. This study is critical because it deals with Sun's works, what he tried to do, working conditions and situations, as well as what the music policies in this process were, how it was reflected in his music works, what could and could not be done, and the conditions of the time. In addition, by following a historical and descriptive method, the study aims to determine the situation and requirements created by the music policies of the state within the framework of Muammer Sun's works and to hold a mirror to the reflections of the recent past in Turkey to today's contemporary music.

Keywords: Muammer Sun, contemporary music, Turkey, politics, history

Giriş

Müzik yapıtları, insan edimleri ve sosyal yaşantı ile ilgili pek çok veriyi barındırdığından, tarih için oldukça önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Tarih boyunca süregelen insan ve müzik etkileşimi, günümüzde de devam eden müzik ve politika bağlantısını açık bir biçimde ortaya koyan nice örnekler içermektedir. Bu örnekler, çoğunluğun kimi zaman farkına varamadığı, devlet ve müzik ilişkisinin değerler dizgesini de ortaya koymaktadır.

Türkiye müzik tarihi incelendiğinde, kuşkusuz ki başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, dönemin düşün önderlerinin, ülke ile ilgili idealler doğrultusunda, zamanın ulus devlet yapılına uyumlu bir bakış açısıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş çalışmalarında pek çok alanda olduğu gibi müzik alanında da öncü hareketleri olmuştur. Müzik alanında yapılan atılımlara bakıldığında, onca savaş geçirmiş, yeni kurulmuş, ekonomik ve sosyal şartları oldukça güç olan toplumun yeniden inşasında, yalnızca günü kurtarmak düşüncesinden çok ötede, yüksek bir kültür yaratma ve kalkınmayı her alanda sağlama amacını da içinde barındıran nitelikler, dönemde yapılan tüm çalışmalarla birlikte kendini göstermektedir. 1923’te yeni kurulmuş bir cumhuriyetin, 1924 yılından itibaren müzik konusunu ele alması rejimin toplum üzerindeki yeniden yapılanma çalışmasının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Katoğlu’nun (2009:117) da üzerinde durduğu gibi 1930’lu yıllarda dünya ekonomik buhranla baş etmeye çalışırken, cumhuriyet idarecilerinin üniversite ve eğitim kurumları kurarak, yeni bir müzik anlayışı oluşturma çabası, basit bir heves olmaktan öte, evrensel kültüre, milli bir yaratıcılıkla katılabilme idealinin oluşturduğu bir tutum olarak da ele alınmaktadır.

Bu bağlamda Türkiye’nin modernleşmesi doğrultusunda kültür ve sanat alanında yapılanlara bakıldığında müzik ile ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Özellikle yetenekli gençler 1925 yılından itibaren Millî Eğitim Bakanlığının açtığı sınavlarla yurtdışına gönderilerek eğitim almaları sağlanmış, çağdaşlık ilkesi paralelinde Türk müzisyenler yetiştirmek hedefine yönelinmiştir. 1929 yılında yürürlüğe giren yasa ile düzenleme asıl halini almıştır (Belge-1). Bu dönemde yetişen müzisyenler cumhuriyetimizin birinci kuşak bestecileri olarak adlandırılmışlardır. 1930’lu yılların başında doğan Muammer Sun, yaşı itibarıyla üçüncü kuşak Türk Bestecileri arasında yer almaktadır. Sun, belirtilen doğrultuda, bu ideallerin gerçekleştirilmeye çalışıldığı, cumhuriyet Türkiye’sinin yetiştirdiği ilk kuşakların çocuklarından biri olarak, henüz yeni kurulan pek çok yapıyı ilk deneyimleyen ya da kuran pozisyonunda yer almıştır. Bu açıdan bakıldığında dikkat edilmesi gereken, onun zamanında var olanlar, var etmeye çalıştıkları ve var ettikleri üzerinden geçen bir ömrün tarihsel olarak incelenmesidir. Bu bakımdan bu çalışma günümüzün arka planını anlamaya ve açıklamaya çalışan bir amacı da taşımaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada Sun’ un çalışmaları ele alınırken, müzik alanındaki politikaları belirleyici olması bakımından dönemin siyasi koşullarına da yer verilmiştir.

1. Öğrencilik Yılları (1950 – 1960)

Türkiye için 1950’li yıllar, iki Dünya Savaşı’nın ardından, zorlu ekonomik, siyasi ve toplumsal koşulların yanında, çok partili sisteme geçiş, iç ve dış göçlerin hızla artması gibi durumların tüm hayatı etkileyen dönüşümlerinin yaşanmaya başladığı dönemi içermektedir. Filiz Ali, (2002:32) bu yıllarda müzikle ilgili alınan kararlara değinirken, Demokrat Parti’nin iktidara gelişiyle çok sesli müziğe ayrılan bütçenin daraltılması, radyolarda bu müziğe yeterli sürenin ayrılmaması gibi uygulamaların gündeme gelmesi gibi konular üzerinde durarak durumu, devlet politikalarında kültürel yaklaşımın farklılaşmasının bir yansıması olarak değerlendirmiştir.

1957-1960 döneminde Demokrat Parti (DP) Hükümeti, çeşitli ekonomik ve sosyal sıkıntılar sonucu oldukça yıpranmış ve oy oranı da gerilemiştir. Bu süreçte parti içi muhalefetin artması, demokratik hakların kısıtlanması, üniversite, işçi sınıfı, basın, esnaf ve muhalefet üzerinde de baskıların çoğalması, yeni siyasal, ekonomik ve asayiş ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiş 27 Mayıs 1960’ da Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koymasıyla DP Hükümetinin görevine son verilmiştir (Akşin, 2005: 215; Özdemir, 2005: 227).

Böyle bir siyasi ortamda Sun’ un müzik yaşama, 1946’da Askeri Mızıka Okulu ve ardından 1953-1960 yılları arasında besteci olma ideali doğrultusunda, Ankara Devlet Konservatuvarında Kompozisyon Bölümü

öğrencisi olarak başlamıştır. Öğrencilik yıllarında üst üste iki yıl, Yüksek Dönem Öğrenci Derneği Başkanlığı yapan Sun, dernek üyeleriyle birlikte kültür sanatla ilgili çeşitli kollar oluşturarak, kitaplıklar kurulmasını sağlamış, öğrenci dergisi çıkartmış, film gösterimleri ve konserler düzenlemiştir (Sun, 2011:76). Sun, o yıllarda *Ses ve Bando için Askeri Müzik Okulu Marşı* (1952), *Yurt Renkleri Orkestra için Süit* (1953-56), *Yurt Renkleri (1. Defter)*, *Piyano için Süit* (1954), *Keman ve Piyano için Üç Parça; Türkü- Şarkı-Köçekçe* (1955), *Yurt Renkleri (2. Defter) Piyano İçin Üç Parça* (1956), *Viyolonsel ve Piyano İçin Üç Parça; Türkü-Şarkı-Horon* (1957), *Elektra, Üfleme ve Vurma Çalgılar İçin Sahne Müziği* (1958); *Tenor Solo ve Koro İçin Bozlak ve Türkü* (1959), *Yaylı Çalgılar Kuarteti* (1959) eserlerini yazmış, *Yurt Renkleri (3. Defter) Piyano için Süit ve Yaylı Çalgılar Orkestrası için Demet* (1959) adlı eserlerinin çalışmalarına da başlamıştır (Sun, 2011;321-334).

1960 yılında Sun, eğitim gördüğü Ankara Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümünden mezun olmuştu. Ancak yine aynı yıl birlikte mezun olan dönemdaşları İlhan Baran ve Cengiz Tanç ile, konservatuvarda öğretmen ihtiyacı bulunmasına rağmen, 27 Mayıs Darbesinin ardından değişen idari kadrolar sonucu atanamamışlardı. Kendilerine kadro yok denilse de Sun ve Baran'ın ısrarlı uğraşları sonucu Hasanoğlan Köy Enstitüsüne çıkartılan kadrolar ile göreve başlayarak oradan da konservatuvara görevlendirilmişlerdi. Sun, ilk yıl solfej, ertesi yıl buna ek olarak koro derslerini de vermeye başlamıştı (Sun, 2011: 87; Kahramankaptan, 2010:74).

2. 27 Mayıs Sonrası Müzik ile İlgili Atılımlar ve Müzik ile İlgili Alınan Kararlarda Sun' un Rolü

Askeri darbenin ardından yeni anayasa çalışmalarına başlanmış, 1961 Anayasası olarak adlandırılan 334 Sayılı Yasa, 9 Temmuz 1961'de kabul edilmiştir (Belge-2). Yapılan yeni anayasaya göre seçilen parlamentonun ilk toplantısı 25 Ekim 1961'e (Belge-3) kadar yani yaklaşık bir buçuk yıl süreyle ülke askeri idare ile yönetilmişti. Bu süreçte günün koşulları gereği ülkenin siyasi ve ekonomik sorunları ön planda tutulmuştu. 15 Ekim 1961 yılında yapılan genel seçimler sonucunda, 20 Kasım 1961 tarihinde CHP ve AP'nin oluşturduğu cumhuriyet tarihinin ilk koalisyon hükümeti kurulmuş, ancak uzlaşmamış ve koalisyon 1 Haziran 1962' de bozulmuştur. 25 Haziran 1962 tarihinde ise 2. İnönü Koalisyonu, CHP, YTP ve CKMP'nin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. 2 Aralık 1963 tarihine kadar süren bu koalisyonu, 25 Aralık 1963 – 13 Şubat 1965 yılları arasında bağımsızların katılımıyla 3. İnönü Koalisyon Hükümeti izlemiştir. (Özdemir, 2005: 227, Erarslan, 2002: 519)

Dönemin Millî Eğitim Bakanlığı, kültür ve sanat alanındaki işler ile ilgili olan yapılarıların bağlı bulunduğu birim olduğundan, zamanın koşullarını ve sanata olan yaklaşımı anlamak için 5-15 Şubat 1962 tarihinde yapılan VII. Millî Eğitim Şûrası konu ile ilgili önem taşımaktadır. Genel Kurulca kabul edilen raporda müzik ile ilgili alınan kararlar incelendiğinde dönemin var olan müzik ile ilgili kurum ve kuruluşlarının dışında, kurulacak ve yapılandırılacak tüm alanlarla ilgili raporlar sunulduğu ve bunlara bağlı olarak kararlar alındığı görülmektedir. Nitekim ilerleyen yıllarda bu raporlar doğrultusunda gelişmeler yaşandığı görülecektir (MEB, 1991: 290).

Bu raporlardaki düzenleme tekliflerinden, 1962 yılında henüz Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na ait bir binanın teşkil olmadığı, hala orkestranın yeterli elemana sahip olmadığı, ayrıca devlet korosu ve balesinin de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Klâsik Türk Müziği, otantik Türk Halk Müziği repertuarının dahi halka organize şekilde sunulmadığı ve kalitesiz piyasa parçalarının bu organizasyonsuzluğun içinde haksız yer tuttuğu da belirtilmektedir. Tüm bunların yanında çok seslendirme ülküsü sürmesine karşın bu konuyla ilgili özendirme çalışmalarının oldukça yetersiz olduğu, özellikle bestecilerin yarattıkları eserlerin çalınması, basımı, dağıtımı ve tanıtımı konusunda oldukça sıkıntılı oldukları yine bu tekliflerden anlaşılmaktadır.

VII. Millî Eğitim Şûrası Yönetim Örgütü Komisyonu Raporu ile ilgili olarak Genel Kurul Başkanlığına verilen önerelerde A. Adnan Saygun, Nureddin Sevin, Ulvi Cemal Erkin, Necil Kâzım Akses, Namık R. Katoğlu, Halil Dikmen, Halil Bedii Yönetken, İsmail Hakkı Uludağ, Ali Dursunoğlu'nun hazırlamış olduğu 129 numaralı önerge tespit edilmiştir. Bu önergede Kültür ve Güzel Sanatlar Müsteşarlığı oluşturulması talep edilmiştir (MEB, 1991, s. 376). Şûranın incelemesine sunulan konular, koordinasyon raporundaki sıraya göre ilgili komisyonlarca incelenip, tartışılarak çoğunluk oyu ile belirlenen görüş, dilek

ve kararlar bu raporla sunulmuştur. Ayrıca akademik anlamda Ankara Devlet Konservatuvarının yüksek kısmının, *özerkliği ve tüzel kişiliği haiz bir Devlet Müzik ve Temsil Akademisi haline getirilmesi* konusunun da planlanan konservatuvarlardan ve var olan konservatuvardan mezun olanların bilimsel ve sanatsal etkinliklerini geliştirebilecekleri ve eğitim ve öğretim kariyeri doğrultusunda çalışacaklara imkân sağlayacak bir hale dönüştürülmesi talep edilmiştir (MEB,1991: 284).

O dönem Milliyet (1964:2) gazetesinde yer alan *İstanbul Operası ve Şehir Orkestrası Millî Eğitim Bakanlığına Bağlanacak* adlı haberde Türkiye’de ilk defa tertiplenen *Müzik ve Sahne Sanatları Danışma Kurulu Toplantısı*’nın 3 Ağustos 1964 tarihinde Güzel Sanatlar Akademisinde yapılacağı duyurulmuştu. Haberde toplantının, yurdumuzda müzik ve sahne sanatlarının öğretim ve icrası ile görevli kurumların ve genel olarak bu alandaki sanat çalışmalarının günümüzün gereklerine uygun şekilde geliştirilmesi ve yurt ölçüsünde yayılması için alınacak tedbirleri görüşmek için tertip edildiği belirtilerek, bu konu üzerinde yetkili sanat adamlarımızın düşüncelerinden faydalanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca toplantının üç gün süreceği ve toplantıda İstanbul Operası ve Şehir Orkestrasının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması opera binasında Devlet Tiyatrosu ve Balesinin müşterek çalışması, opera ve bale bölümlerine mesleki özgürlük sağlanması konularının da ele alınacağı bildirilmiştir. Sun, bu toplantıda aktif olarak yer aldığını ve bu toplantı sonrasında gerçekleşen müzik alanındaki yeniliklerin oluşmasında, toplantıda alınan kararların ve yaptıkları çalışmaların etkin bir rolü olduğunu açıklamıştır (KK-1). Bu toplantıda yer alan bildirilerden biri Muammer Sun’un *Türkiye’nin Kültür – Müzik – Tiyatro Sorunları* adlı kitabında yer almaktadır. (Sun, 1969: 62) Bu bildiri yine Sun’ un 8 Temmuz 1963’te yazdığı ve Devlet Planlama Dergisi’nin Kış Sayısı’nda basılan, *Müzik ve Temsil Sanatlarıyla ilgili Andıç*’ından esas alınarak hazırlanmıştır (Sun, 1963: 155). Bildiride üstünde önemle durulan konular arasında, çağdaş Türk Kültürü’nün yaratılması, yurt çapında köklü sanat kalkınması üzerinde çalışılması, Türk müzik ve temsil eserlerinin yaratılması, 5856 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’nun kırk ikinci maddesinde öngörülen mesleki birliklerin, madde uyarınca Adalet ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından en kısa süre içinde kurulması, gereken sayıda ve yeterli nitelikte sanatçılar yetiştirilmesi ve bu yoldan yeni icra organları meydana getirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca 1962 yılında yapılan MEB Şurasına da gönderme yapılmış ve MEB’e bağlı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü’nün o güne ait kuruluş ve kadrosuyla bu düzenlemelerin oluşmasında yetersiz kalacağı ve aydınların da üzerinde durduğu gibi Kültür Bakanlığı ve sanat müdürlükleri kurulması gereklilikleri de gündeme taşınmıştır. Bu bildiride Metin And, Ayhan Erman, Turan Erol, Faruk Güvenç, Fethi Kopuz, Gültekin Oransay, Turgut Özakman, Muammer Sun, Hikmet Şimşek, İlhan Usmanbaş imzası bulunmaktadır (Sun, 1969: 71). Sun bu arada 1961 yılında Yaylı Çalgılar Orkestrası için yazmış olduğu Demet adlı süiti tamamlamış, Yapı ve Kredi Bankası tarafından ısmarlanarak plak yapılan, Ankara Devlet Konservatuvarı (ADK) yayınlarıncı basılan Karma Koro için Çoksizli Beş Halk Türküsü’nü, Ankara Sanat Tiyatro’sunun ısmarlaması üzerine de Soprano Solo ve Koro için Sultan Gelin adlı Süiti bestelemiştir (1964).

2.1. TRT’nin Kuruluşu ve Sun’ un TRT İçin Çalışmaları

24 Aralık 1963 tarihinde kabul edilen Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu’yla Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu adıyla, tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü olarak kurulan (Belge-4) TRT’nin, kuruluş amaç ve görevleri incelendiğinde, kültür ve eğitime yardımcı olmak gibi sorumluluklar taşımakta olduğu açıktır. Bu amaçlara yönelik bir yönetim kurulu oluşturulduğu ve bunun için de üniversiteler ve devletin sanat kurumlarından yararlanılarak, BBC modeli ile yapılan bu yeni kurumda *ilerici ve çağdaş* bir anlayış oluşturulmak istenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Zuckmayer tarafından TRT Madrigal Korosu kurulmuş, daha sonra şefliği 1962 yılında Türkiye’ye dönmüş olan Bülent Arel devralmıştır. 1964 sonlarında Sun’ a Turgut Özakman’ın önerisiyle kurulacak olan Merkez Müzik Dairesi Başkanlığı’na başkan olması teklif edilmiş, kendisi de kabul etmesine rağmen Faruk Güvenç ile yaşanan sorun sonrası bu görevi sürdürmemiştir (Sun, 2011: 101).

1965 genel seçimleri öncesinde siyasi partiler yoğun kampanyalar düzenlemiştir. Muammer Sun’ un, dönemin parti programlarında siyasi partilerin kültür ve sanat konusundaki görüşlerini ve programlarını öğrenmek için bir çalışma yaptığı Sinemis Adige Sun’un *Karnında Güneş olan Adam Muammer Sun* adlı kitapta belirtilmektedir. Kitapta anlatıldığı üzere Sun, dönemin siyasi partilerinden CHP, AP, MHP ve TİP’ in parti programlarını alıp incelemiş, hiçbir partinin programında kültür ve sanata ilişkin, düşünülmüş,

planlanmış, ciddi bir düşünceye rastlamamıştır. Kitapta, bu durum üzerine Sun' un o dönem CHP'nin genel sekreteri olan Bülent Ecevit'i tanıyan İlhan Usmanbaş'ın da fikrini alarak, Ecevit'le konuşmaya karar vermiş olduğu belirtilmiştir. Sun, bir randevu alarak, onun Bahçelievler'deki evine gitmiştir. “Görüşme sırasında, Ecevit notlar almıştı. Daha sonra Ecevit, 'İleri Türkiye Ülküsü' adını verdiği CHP Seçim Bildirgesi'nde (CHP, 1965, s.106), “Muammer Sun' un kültür, sanat konusundaki görüşlerine de önemli bir yer vermişti. Kültür ve sanat kurumlarının Türkiye çapında örgütlenmesi gibi konular, ilk kez bu 'İleri Türkiye Ülküsü' adlı Bildirge' de yer almıştı” (Sun, 2011: 173).

10 Ekim 1965 yılında yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel'in liderliğindeki AP iktidar oldu. Bu süreç 1971 yılına dek sürmüştür. Bu dönemdeki uygulamalara bakıldığında, 1965 yılında Devlet Opera ve Balesi yeni bir kararla tekrar Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğüne, ardından 1965 yılında Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü de MEB'in içinde oluşturulan Kültür Müsteşarlığına bağlanmıştır. 13 Haziran 1966'da ise Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatroları'ndan ayrılmıştır (URL-1; URL-2).

1965 yılında Sun, TRT Genel Müdürlüğüne hitaben bir rapor hazırladı ve Turgut Özakman'a sundu. Raporla Türk Sanat Müziği ve Halk Müziği ile ilgili solfej kitaplarının olmadığı çalgı metotlarının bulunmadığı anlatılıyordu. Bu alanlarda yapılması gereken işler belirtiliyor, bu yeni kurumun olanaklarıyla bütün yurt genelinde otantik halk müziği ve halk masalları derlemeleri yapılarak, derlenen ürünlerin bu kurumun yayınları ile halka sunulması öneriliyordu. Ayrıca TRT içinde bir plak yapımevi kurulması, Klasik Türk müziği, Halk müziği, Çağdaş Türk Müziği, masal, çocuk şarkıları gibi konularda plaklar yayınlaması da öneriler arasındaydı (Sun, 2011: 103). Bu rapor, sonrasında Sun' un 1969 yılında basılan Türkiye'nin Kültür- Müzik- Tiyatro sorunları adlı kitabında yer alacaktı (Sun, 1969: 123). O zamanki yönetim kurulu toplantılarından birinde dönemin Başbakanı Demirel'e, TRT içinde plak yapımevi kurulması ile ilgili bu rapor sunulmuş ancak başbakan, “Eğer ihtiyaç olursa onu da özel teşebbüs yapar” diyerek konuyu reddetmişti (Sun, 2011: 104).

1965 yılında Sun askere gitmişti. O yıllarda askerlik iki yıl sürmekteydi. 1967 yılında askerliği bitiminde görevine kaldığı yerden geri dönmek üzere dilekçesini verse de dönemin konservatuvar müdürlüğü, hoca ihtiyacı olmadığını belirterek bu isteği reddetmişti. Bunun üzerine dönemin Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem ile yapılan görüşme sonrasında Sun, MEB Kültür Müsteşarlığına Müşavir olarak atanmıştır. Ancak Sun konuyla ilgili, konservatuvarda hoca ihtiyacı olmasına rağmen görevine iade yapılmadığı gibi yapılan görevlendirmenin de kızak sıfatı taşıyan bir atama olduğunu belirtmiştir (Sun, 2011: 109). Sun bu dönemde Ses ve Bando için *Muhabere Okulu Marşı* (1965), *Ağaç Türküsi*, *Malazgirt Marşı*, *Türk Silahlı Kuvvetler Marşı* (1966), Üfleme Çalgılar Kenteti için on altı parça *Serpintiler*, Küçük Orkestra için on parçalık süit olan *Atlı Karınca*, Mezzo Soprano ve Piyano için *İki Şarkı*, (1965-67) adlı eserleri bestelemiştir.

1966-1967 yıllarında TRT kurum olarak bestecilerden yapıtlar ısmarlayarak yarışmalar düzenledi. Bu yarışmalar, Türk müzik hayatında, yeni ürünler yaratılmasının teşvik edilmesi bakımından, basında da ilgiyle karşılanmış, çok önemli bir halk hizmeti olarak algılanmıştı. (Erinç, 1967:6), Muammer Sun 1966 yılında TRT'nin Orkestra Eserleri yarışmasında Yurt Renkleri Süiti ile ödül aldı (Say, 2005: 388).

1967 yılında Sun, konservatuvar sorunlarıyla ilgili rapor, çalgı yapımevi kurulması konusunda rapor, Kültür Müsteşarlığı Kültür Dairesi Sanat Araştırma ve Geliştirme Raporu, TRT Folklor Derlemesi Raporu adı altında (Sun, 1969: 150) pek çok alanda çalışmalar yapmıştır. Sun' un hazırlamış olduğu tüm bu raporlar, dönemin kültür, sanat ve müzik sorunları ile ilgili durum tespit ve çözüm yolları önerileri ile günün koşullarını, ihtiyaçlarını ve sürdürülebilirlik projelerini detaylıca anlatması dolayısıyla tarihe çok önemli kayıtlar bırakılmasını sağlamıştır. Diğer yandan beste çalışmalarını da sürdüren Sun, TRT Ankara Radyosunca ısmarlanan Solo- Koro-Orkestra ve Çocuk Korosu için Müzikler başlığı altında *Yeşil Ülke, Ülkü ile Ülker* (1965), *Prenses Senora*, *Göl Kızı Günsun*, *Çizmeli Kedi*, *Yıldız Çocuk*, *Ayrık Parmak Hastalığı*(1966), *Sihirli Körük*, *Masala Övgü* (1967), *Kendin Seç Dağı* (1968) eserlerinin yanı sıra çocuklar ve gençler için eğitim müziği alanında, yüzden çok eşlikli okul şarkısı, marş, türkü, kanon, çok sesli koro parçası bestelemiş ve onlardan yetmiş tanesini 1968 yılında Şarkı Demeti adlı kitapta toplamıştır (Sun, 1969).

Aynı yıl bir yandan müşavirlikteki görevine devam ederken diğer yandan Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümü’nde ders vermeye başlayan Sun, buradaki bazı hocalarla birlikte müzik eğitimi ile ilgili yapılması gerekenler üzerine de çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan biri, 1968 yılında MEB ilkokul müzik programı çalışmalarında yer almış, “Uygulanagelen okul müzik eğitimi, özünde aktarmacı ve öykünmeci olduğu için çocuklarımıza yabancı gelmiş, pek yarar sağlayamamıştır. Bu anlayış değiştirilmeli, temel gerecini halk müziğimizden alarak uluslararası yöntemlerden yararlanan çağdaş bir kavrayışla geliştirilecek ulusal bir genel müzik eğitimi yöntemi uygulanmalıdır” düşüncesini savunmuştur (Say, 2005: 388).

Yine 1967 yılında, çocuk ve gençlik korolarının kurulması için yönetmelik hazırlanması çalışmalarında bulunan Sun, bu koroları yönetecek öğretmenleri yetiştirmek için kurs düzenlemiştir. 1968 yılında ilk kurs ve ardından 1969 yılında Sinop’ta düzenlenen ikinci kursla çok sayıda ilden öğretmene ulaşılmıştır. Amacının ülkenin her ilinde hatta ilçesinde korolar kurmak olduğunu belirtmiştir. Bu kurslarda 180 öğretmen özel eğitim almıştır. 1969 yılında çok ses getiren Samsun ve Sinop konserlerinin ardından dönemin siyasi yaklaşımı, koroları uygun bulmamış, 1970 yılında bütçedeki ödeneklerini kesmiştir. Oysaki bu iki yılda 166 tane koro kurulmuştur (Sun, 2011: 118-127).

Sun, aynı dönemde müsteşarlıkta bir arada olduğu Fakir Baykurt ile Türkiye Öğretmenler Sendikası’nın (TÖS) Yüksek Danışma Kurulunda da görev yapmış, bu sendikanın eğitimle ilgili ele alınması, gereken konuları kamuoyuna ve hükümete bildirme sürecinde aktif görev almıştır (Sun, 2011: 116,129).

1969 yılında TRT yönetim kurulu üyeliğine seçilen Sun, aynı yıl TRT ve ODTÜ’nün ortak çalışması Keban Barajı’nın yapılmasıyla sular altında kalacak kültürel mirasın belgelenmesine yönelik arazi çalışmaları projesinde araştırmacı ve derlemeci olarak katkıda bulunmuştur. (Sun, 2011: 426) Ayrıca TRT’de üstlendiği görev ile ilgili idealleri doğrultusunda yakın arkadaşı Murat Katoğlu ile harekete geçerek, TRT Kültür, Sanat, Bilim Ödülleri Sistemini kurmuşlardır. Bu sistemin yarışma şartnamesi, Sun tarafından hazırlanarak kitap haline getirilmiştir. 24 dalda yarışma için 3000 başvuru yapılmış, 120 bilim insanı ve sanatçının seçici kurulda görev aldığı, 146 eser ve bilimsel çalışma ödüllendirilmiştir. Ortaya çıkan bu ürünlerin TRT sayesinde halka ulaşması amaçlanmış ancak 1971 Askeri darbesi sonucu bu dilek gerçekleşmemiştir (Sun, 2011: 138).

1970’li yılların başında Sun, Ankara Radyosu Çoksesli Korosu kurma çalışmalarına başlamıştır. Koronun kadrolu elemanlardan oluşması için verilen çaba sonuç vermiş, koronun ilk şefi Hikmet Şimşek olmuştur. Koro verilen emekler sayesinde günümüzde de yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca TRT Merkez Müzik Dairesi kurulması çabası da gerçekleşmiş ve bu çaba da boşa gitmemiştir (Sun, 2011: 139).

Sun, 1970 yılında Ankara Devlet Konservatuvarına yeniden hoca olarak çağırılmış, burada derslerini sürdürürken TRT’deki görevine de devam etmiştir. Bu arada 1969 yılından itibaren sekiz yıl süreyle Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulunda da müzik dersleri vermiştir (Sun,2011:427).

3. 12 Mart (1971) Muhterasının Ardından Türk Siyaseti, Müzik Politikaları ve Sun

1960’lar yalnızca ülkemizde değil, tüm dünya için Soğuk Savaş’ın devamı dolayısıyla, siyasi açıdan iki kutupluluğun getirdiği sorunların yanında, emek göçleri, öğrenci hareketleri gibi durumları barındıran karmaşık bir dönemdi. Bu dönem yalnızca siyasi değil, ekonomik ve teknolojik dönüşümlerin de hızla yaşandığı, aya ayak basılması gibi uç örneklerin yanında; televizyon, telefon ve bilgisayar gibi araçların günlük yaşamda kullanılabilir hale geldiği; ayrıca hızlı ekonomik değişimlerin yaşanması dolayısıyla oluşan geçici refah vaziyetlerinin, sosyal yaşantı üzerindeki kaçınılmaz etkilerinin açıkça görüldüğü bir zaman dilimini kapsamaktaydı (Hobsbawm, 2007; Blainey,2007).

Aynı yıllarda Türkiye’de aşılamayan ekonomik krizler, işçi ve öğrenci hareketleri, sosyal ve ekonomik huzursuzlukların giderilememesi, Demirel Hükümeti’nin yıpranmasına ve güvenilirliğini yitirmesine yol açmıştı. Durumun ülkenin geleceğini tehlikeye sürüklediği varsayımıyla hükümete müdahalede bulunan ordu, 12 Mart 1971 tarihinde bir muhtıra yayımlayarak iktidarın geri çekilmesini istemişti. Tüm bu olanlar üzerine dönemin Başbakanı Demirel istifa etti. Ardından Kocaeli bağımsız Milletvekili Nihat Erim, cumhurbaşkanı tarafından başbakanlığa atandı. Muhtıranın idareye doğrudan el koyma yaptırımından

çekinen ve baskı altında bulunan AP-CHP yeni hükümete bakan vermeyi ve desteklemeyi kabul etti. 26 Mart 1971 günü Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından onaylanan ve 2 Nisan'da güvenoyu alan Erim kabinesinde AP ve CHP'lilerin dışında TBMM üyesi olmayan on beş teknokrat üye de yer aldı. Bu darbe, 1961 anayasasının özgürlükleri genişleten maddelerinin, topluma fazla geldiği ve değiştirilmesi gerektiği yönünde bir yaklaşımın ürünü idi. (Ahmad, 2007; Özdemir, 2005; Kongar, 1998)

Nihat Erim hükümetinin programında, 2 Nisan 1971 tarihinde yapılan meclis oturumunda (Belge-5) *Millî Eğitim Reformu* başlığı altında TRT'nin durumu ve Kültür Bakanlığı kurulmasıyla ilgili konular yer almıştı. Bu dönemde yaşanan siyasi gerginlikler sonucu TRT'nin özerkliği kaldırılmıştı (Özdemir, 2005: 265). Aynı zamanlarda Muammer Sun halen TRT'deki ve Konservatuvardaki görevine de devam etmekteydi. Ancak muhtıra sonrası siyasi huzursuzluk, Sun' a 1971 ve 1972 yıllarında on üç, sonra yirmi sekiz ve en son otuz günü geçen usulsüz gözaltına alımları getirecekti. Bu gözaltılar sırasında Sun, konservatuvarda okuyan oğlu İlteriş Sun' un ikmal sınavına çalışabilmesi için eşi ve oğlunun kendisini görmeye geldikleri sırada getirdikleri nota kağıtlarına, günümüzde de Türkiye'deki müzik eğitiminde en sıklıkla kullanılan Solfej 1 kitabını yazmaya başlamıştı (Sun, 2011:392), (KK-2). Gözaltındayken her gün öğle vakti askerlerin açtığı radyodan yazmış olduğu Kıbrıs Marşı'nın duyulduğunu anlatan Sun, ifadesine şu sözleri yazmıştı: “*Bir yandan devlet, hem radyosundan benim Kıbrıs Marşımı her gün yayınlıyor, bir yandan da beni gözetime aldırıyor bu bir çelişki değil midir?*” (Sun, 2011: 167). İlk ikisinde nedeni belli olmayan gözaltına alımların, üçüncü seferde tesadüfi olarak anlaşıldığı üzere, Sun' un, TRT derleme çalışmaları sırasında görevlendirildiği Keban çevresi ve Van'da yapılan derlemeler sırasında, yörede kullanılan dillerde şarkı derlenmiş olması sakıncalı bulunmuştu. Oysa tüm bu çalışmalar devlet kanalıyla, çalışma bölgesi yine devletçe tayin edilen, gerekli tüm izinler alınarak ve teşvik edilerek yapılmıştı. Zorlu bir sürecin ardından durum açıklığa, Sun ise özgürlüğüne kavuştu ancak çok geçmeden yapılan kanun değişiklikleri sonucu, o ve arkadaşlarının TRT için görevleri de sona erdirilmişti (Sun, 2011: 157).

O dönem Kültür Bakanlığının ayrı bir bakanlık olarak kurulması, sıklıkla kamuoyunda da gündeme taşınan ve tartışılan bir konu haline gelmişti. Kültürel kalkınmanın anayasanın öngördüğü şekilde etkin biçimde gerçekleştirilebilmesi adına, eğitim ve kültür işlerinin birbirinden ayrılması üzerinde önemle durulmuştu. (Kabaklı, 1971: 2). Böylece I. Erim Hükümeti kabinesinde Kültür Bakanlığı ilk kez yer almış ve ilk Kültür Bakanı Talat Halman olmuştu (Halman, 1971: 2). Ancak, bu hükümet kısa süreyle görev yapmış, dolayısıyla bu bakanlık da kısa süreyle vazife başında kalabilmişti. Nitekim, Kültür Bakanlığı, 17 Kasım 1974 tarihine kadar da hükümetlerin kabinesinde yer almayacaktı (URL-3). 1971 yılında Sun, Gençlik ve Spor Bakanlığınca Uluslararası 1. Akdeniz Şenliği için ismarlanan Armoni Mızıkası için *İzmir Şenliği ve Tenor ve Piyano için Bozlak ve Türkü* (1971-72) adlı eserleri bestelemiştir.

Tüm bu siyasal değişimler içinde, 15 Mart 1971 tarihinde Resmî Gazete' de “*Devlet Sanatçısı*” *Olacak ve Bu Haktan Faydalanacak Sanatkarlar ve Bunların Niteliklerine Dair Yönetmelik* yayınlanmıştır (Belge-6). Devlet Sanatçılığı unvanı uygulaması, 1998 yılına kadar çeşitli aralıklarla verilmiş ve kimlere verildiği konusu ile ilgili tartışmalarla gündeme gelmiştir, verildiği dönemin hükümetinin sanat ve sanatçıya yaklaşımına dair örnek temsil ettiği hususuyla ele alınan unvan, ilerleyen dönemde Sun' a da verilecektir (URL-4). 11 Aralık 1971 tarihinde İkinci Erim hükümeti kurulsun da bu hükümet kısa sürmüş, bunun üzerine 22 Mayıs 1972 tarihinde Ferit Melen Başbakan olarak göreve gelmiştir. Bu hükümet döneminde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 15 Temmuz 1972'de “*Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Konservatuarı Yönetmeliği*” çıkartılmıştır (Belge-7). Sun, bu yıl Keman ve Orkestra için yazdığı süiti tamamlamış ve *Gençler için Altı Koro Parçası*' nı bestelemiştir (1970-72).

6 Nisan 1973 tarihinde Fahri Korutürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle muhtıra darbesinin sona erdiği varsayılsa da siyasi istikrarsızlık nedeniyle ülkenin ekonomik dengesi bozulmuş, Melen, Başbakanlık görevinden çekilmek zorunda kalmış, yerine Naim Talu atanmıştı. Geçici bir seçim hükümeti niteliği taşıyan Talu Kabinesi'nin kültür ve sanat konularında politika belirlemesi beklenemezdi. Sun, Sevginin Bedeli adında Büyük Orkestra için üç perdelik Bale Müziği'ni yazmaya başladı. Eserin tamamlanması on üç, ilk sahnelemesi ise tam kırk yıl sonra olacaktı (URL-5). Ardından 14 Ekim 1973 tarihinde genel seçimler yapıldı. Hükümetin kurulması Bülent Ecevit'in liderliğinde CHP-MSP koalisyonu ile 26 Ocak 1974 tarihinde oldu (Ahmad, 2007; Özdemir, 2005: 269).

1 Şubat 1974 tarihinde Başbakan Bülent Ecevit tarafından okunan hükümet programında kültür ve sanat kuruluşlarının daha verimli hale getirilmesi, sanatın halka dönük ve herkesin faydalanabileceği bir biçimde gelişmesi ve bu faaliyetlerin yurdun en uzak bölgelerine kadar yayılmasını sağlayacak tedbirler alınacağı belirtilmiş, buna ek olarak el sanatlarımızın, folklorumuzun yozlaşmaktan kurtarılması konusu gündeme taşınarak, turizmde ve ülke tanıtımı çalışmalarında bu öğelerden yararlanılması için gerekli özendirme, geliştirme, eğitim ve örgütlendirme gibi çalışmalar üzerinde önemle durulacağı bildirilmiştir (Belge-8).

1974 yılında kurulan hükümetin bu vaatleri üzerine, Muammer Sun ve arkadaşı Murat Katoğlu, yine arkadaşları tiyatro sanatçısı Can Gürzap’ın tavsiyesiyle kültür ve sanatla ilgilendiği ve önem verdiği bilinen Başbakan Ecevit’in danışmanı Ahmet Yücekök’ e giderek müzik ve sanatla ilgili sorunların çözümü için destek aramışlardır. Bunun üzerine Yücekök’ ün, bir rapor hazırlanmasını istemiş olduğu ve hazırlanacak raporu, bu konularla doğrudan ilgilenen dönemin başbakanı Ecevit’e sunacağı belirtilmiştir. Bu rapor, 1963’te Muammer Sun’ un hazırladığı Andıç’ tan yola çıkılarak, 1964’de MEB’e sunulan bildiriye kaynak alan, ayrıca bu yıllar arasında değişen ve gelişen fikirlerin de eklenmesiyle 1968’de TÖS’ ün düzenlediği Devrimci Eğitim Şurasında sunulan kültür sanat ve müzik konularını işleyen iki bildirinin de eklenip 1969 yılında yine Muammer Sun tarafından yazılan, Türkiye’nin Kültür- Müzik- Tiyatro Sorunları adlı kitabında yer alan yazıların da temel alındığı görüş ve çözüm önerileri geliştirilerek hazırlanmış ve sunulmuştur. Ancak yine de konuyla ilgili hiçbir sonuç alınmamıştır (2011: 314). Bu rapor ile ilgili ümitler kırılınca Cumhuriyet gazetesine yollanmış, Nadir Nadi, İlhan Selçuk ve Sami Karaören’in ilgileriyle 14-20 Haziran 1974 tarihlerinde Cumhuriyet Gazetesi’nde yazı dizisi olarak yayınlanmıştır (1974:1). Raporun başlığı “Türk Toplumunun Kültür- Sanat Sorunları Üzerine Görüşler ve Öneriler” iken Karaören, tarafından, raporda geçen “Kültür ve Sanat alanındaki temel sorunumuz, Türk kalarak (başka bir deyişle, kendinceliği- kişiliği olan bir toplum olarak) çağdaşlaşmaktır.” cümlesinden yola çıkarak “Türk Kalarak Çağdaşlaşmak” genel başlığı ile basılmıştır. Daha sonra Ahmet Say’ın ilgisiyle 1993 yılında, Türk Kalarak Çağdaşlaşma (Türkiye’nin Kültür ve Sanat Sorunları) adı altında kitap olarak basılmıştır (Sun ve Katoğlu,1993:10).

3.1. Sun ve Konservatuvarlarda Yeni Yapılanma

Bununla birlikte, günün koşulları gereği konservatuvarların yeni bir statü ve yönetmeliğe ihtiyacı olması dolayısıyla, Sun’ un önerisiyle, dönemin Başbakanlık Kültür Müsteşarı Bozkurt Güvenç’in başkanlığında, Konservatuvar Müdürü Muhsin Canpolat, Tiyatro Bölümü Öğretmeni Can Gürzap, Muammer Sun ve Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel’in yer aldığı bir komisyon kurulmuştur. Bu çalışma sonucu 1974 tarihinde Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı’ndan, “*Devlet Konservatuvarları Kuruluş, Örgütlenme ve İşleyiş Yönetmeliği*” yayınlanmıştır (Belge- 9). Türk müzik hayatı açısından bakıldığında, bu yönetmelik, daha önce böyle ayrıntılı bir çalışma yapılmadığı için büyük önem taşımaktadır. Bakanlığın konuyla ilgili hassasiyeti bu açıdan oldukça dikkat çekicidir. Muammer Sun, kendisiyle Ankara’da yapılan görüşmede, bu yeni oluşum için, dönemin Kültür Müsteşarı Güvenç’in Sun’ dan görüş istediği, Sun’ un da İlhan Usmanbaş’ı İstanbul Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü’ne düşündüğünü açıklaması üzerine, Güvenç’in Usmanbaş’ın bu görevi kabul etmeyeceğini düşündüğünü, çünkü Usmanbaş’a Ecevit tarafından Kültür Müsteşarlığı önerildiğini ancak, kendisinin kabul etmediğini söylemesi üzerine, Sun “Ben söylersem kabul eder” demiştir. Sun, sonraki süreçte “İlhan Ağabey’e durumu anlatan uzun bir mektup yazdım ve gelişmeleri anlattım konservatuvarlarda olacak yeni düzenlemeler için desteğini istedim bunun üzerine o da bu görevi kabul etti” diyerek dönemin koşullarını belirtmiştir (KK-1).

Daha sonraki gelişmeler Sinemis Adige Sun (2011:176) tarafından, “Bozkurt Güvenç başkanlığındaki komisyonda, İstanbul Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü’ne İlhan Usmanbaş’ın, İzmir Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü’ne Ali Rıza Akyol’un, Ankara Devlet Konservatuvarı Müdürlüğü’ne de Muammer Sun’ un atanmasını kararlaştırılmıştı. O sırada Bakan, Orhan Eyüboğlu, Kıbrıs’ta olduğundan, her üç konservatuvara da atamalar Müsteşar tarafından vekâleten yapıldı” şeklinde ifade edilmektedir.

Sun, diğer bölümlerle ilgili çalışmalarının yanı sıra konservatuvar için bale eğitim programı hazırlamaya da başlamıştır. Ancak Sun’ un konservatuvar müdür vekilliği görevi oldukça kısa sürmüştür. Bürokrasinin hukuktan ayırık, kayırmacı yaklaşımı karşısında, Muammer Sun, görevinden alınmış, bunun

üzerine Müsteşar Bozkurt Güvenç, istifa etmiştir. Üst üste gelen durumlar üzerine Özdemir Nutku ve Metin And, Başbakan Ecevit'e durumu açıklayan, bu yönetmeliğin oluşmasını sağlayan kişinin Muammer Sun olması sebebiyle onun tarafından uygulanabileceğini belirten ayrıca yapılan büyük reformun böyle engellenmesinin önemli bir hata olduğunu bildiren bir mektup yazarak, bir bakanın Türk sanatına yaptığı keyfi ve sorumsuz müdahaleden dönülmesini istemişlerdir ancak tüm çabalara rağmen Muammer Sun göreve getirilmemiş, fakat yönetmeliğin uygulanması sürdürülmüştür (Sun, 2011: 177). Tüm bunlar yaşanırken Sun' un Solfej 1 (1974) adlı kitabı Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır.

Bu sırada ülkede siyasi sıkıntılar artmaktaydı. Kıbrıs'taki sorunların giderilmesi amacıyla 20 Temmuz 1974'te gerçekleşen Barış Harekâtı ve ardından 14 Ağustos 1974 tarihinde yapılan ikinci harekât ile Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin sınırları çizilmişti. Ancak bu hareketler sonucu iç politikada dengelerin değişmesi, iktidar çatışmalarının da ortaya çıkmasına sebep oldu. Böylece koalisyon hükümeti 17 Kasım 1974 tarihinde son buldu. Dönemin şartları ele alındığında, bir yanda dış politik nedenlere, diğer yanda iç politikada istikrarsızlığa, ekonomik sıkıntılar da eklenince, kültür ve sanat ile ilgili alanlarda yaşanan sorunlara çözüm arayışlarının gündem dışı kalması beklenir bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşananların ardından Cumhurbaşkanı Korutürk, Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Irmak Hükümeti, güvenoyu alamadığı halde yerine başka hükümet kurulamadığından, beklenildiğinden daha uzun süre görevde kaldı (Özdemir, 2005: 273; Ahmad, 2007a: 177; Ahmad, 2007b: 400; Ahmad, 2006: 155).

Kültür Bakanlığı, 1971 yılında kurulduğunda Kültür Müsteşarlığı ile ilgili görevleri devralmıştı. Ancak 1972 tarihinde yeni bir kararla söz konusu bakanlık yeniden müsteşarlık haline getirilerek başbakanlığa bağlanmıştı. 1974 yılında ise Kültür Bakanlığı, 38. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile yeniden kabinede yer alırken Kültür Müsteşarlığı'nın görevleri de yeni kurulan bu bakanlığa aktarıldı. 1 Mart 1975 tarihinde hükümeti kurma görevi, yeniden Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak'a verildi ise de kendisinin kabul etmemesi üzerine, Bülent Ecevit koalisyon ortağı bulamadı ve sonunda AP lideri Süleyman Demirel başbakanlık görevini üstlendi. (Cumhuriyet,1975:1) Bağımsızlardan oluşan AP-MSP-CGP-MHP- ortak hükümeti 12 Nisan 1975 günü kuruldu. Milliyetçi Cephe olarak da anılan Hükümetin, Demirel tarafından sunulan programında, iç ve dış politika, ekonomi gibi konulardan önce kültür ile ilgili politikaların ele alınması ve millileştirme vurgusu oldukça dikkat çekiciydi:

“Milli bir kültür siyaseti takip edilmek suretiyle, milletimizi meydana getiren değerler etrafında milli bütünlük kuvvetlendirilecektir. Güçlü bir milli kültür hareketinin, milletimizi zararlı dış tesirlerden koruyacağına inanıyoruz.

Kültürümüzün gelişmesi, yeni nesillerimize aşılması, sanatımızın milli köklerden kuvvet alarak ilerlemesi, kültürümüzün içte ve dışta tanıtılması, yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlarımızın milli kültürümüz ile bağlılıklarının devam ettirilmesi ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır” (Belge -10).

Bu görüş doğrultusunda, ilk uygulamalardan biri, Devlet *Konservatuvarları Kuruluş, Örgütlenme ve İşleyiş Yönetmeliği*'nin yeniden ele alınmasıydı. Konservatuvarların işleyişi ile ilgili bakanlığın doğrudan müdahalesiyle gerçekleşen bu yönetmelikteki değişiminin, Türk Müziği Konservatuvarı kurulmasını hızlandırmak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır. 1. MC Hükümeti döneminde Kültür Bakanı Rıfki Danişman görevdeyken Devlet Konservatuvarları Kuruluş, Örgütlenme ve İşleyiş Yönetmeliği (Belge-11) yayınlanmıştır. Ancak, Dönemin Müsteşarı,ERCÜMENT BERKER'den; 1975 ders yılı başında faaliyete geçebilmesi için Türk Musikisi Konservatuvarının müfredat program taslağını hazırlamasını, İhtiva edeceği öğretim ve eğitim kısımlarının tespitini isteyince zamansızlık dolayısıyla Muammer Sun' un hazırladığı yönetmelikte oynamalar yaparak, genelinde aynı olan yönetmeliğin sunulduğu, Sun tarafından da onanarak açıklığa kavuşturulmuştur (KK-1). Böylece, “13.10.1975 gün ve 15382 sayılı Resmî Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren “İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Kuruluş Yönetmeliği” ile konservatuvar kurulmuş ve 3 Mart 1976'da eğitime başlamıştır” (URL-6). Yurt genelinde Konservatuvar sayısı böylece dörde ulaşmış oldu. Bu konservatuvarın gündeme gelmesiyle Türk müzik dünyasında zaten var olan tek sesli çok sesli tartışmaları da hız kazanmıştır.

1975 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarihinde devlet tarafından yapılandırılan ilk Türk Musikisi icra kurulu olma özelliğini taşıyan İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu Kültür Bakanlığı tarafından

kuruldu ve 1976 yılında çalışmalarına başladı Aynı dönemde 3 Haziran 1974 tarihinde Ecevit Hükümeti zamanında, *Halk Dansları Sanat Kurulu* olarak kurulan topluluk, 17 Mart 1975 tarihinde Devlet Halk Dansları Topluluğu adıyla yeniden teşkil edildi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009: 57-67).

3.2. İzmir’e Sürgün ve İzmir Senfoni Orkestrasının Kurulması

1970’lerde ülkenin uğraştığı sorunlarından biri de kadrolaşma olarak gösterilmekteydi (Erarslan, 2002: 519). Kadrolaşmanın müzik ile ilgili yansımaları, Sinemis Adige Sun’ un kitabında (2011: 182-185) o dönem yaşananlara ait örneklerle sunulmaktadır. Ankara Devlet Konservatuvarının Müdürü Muhsin Canpolat’ın Bakanlığa alınıp, yerine müzikle ilgisi olmayan bir müdür getirilmesi bu örneklerden yalnızca biridir (Kahramankaptan, 2010: 141) Bu durumdan Sun da etkilenmiş ve 1975 yılında talep etmediği halde İzmir’e tayin edilmiştir. Sun, bu durumu sürgün olarak nitelendirmiştir.

İzmir’de bir senfoni orkestrası kurulması daha önce de düşünülmüş ancak başarısız olmuştu (Milliyet, 1971:6). O dönem artık İzmir’de görev yapan Muammer Sun, burada bir orkestra kurulabilmesi için rapor hazırlamış ve bu rapor, dönemin Güzel Sanatlar Genel Müdürü olan Mehmet Özel’e iletmıştır (URL-7). Yine bu girişim dolayısıyla Sun, okul arkadaşı Tuncer Olcay’a yeni kurulacak orkestranın başına geçmesi ile ilgili teklif götürmüştü, o da kabul etmiştir. S.A. Sun’ un kitabında gelişmelerden sonra, İzmir Senfoni Orkestrası’nın kurulmuş olduğu açıklanmıştır (2011:187; URL-8).

Ülkenin siyasi yönetimindeki istikrarsız durum elbette pek çok icraatı etkilemekteydi. 1976 yılı hükümet programına bakıldığında bir önceki yılın en başında yer alan konularından olan kültür ve sanat, bu yıl en alt sıralarda yer almaktaydı. Devlet Planlama Merkez Teşkilâtınca, *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planına uygun olarak hazırlanan rapor, 1976 Yılı Programı* (Belge-11) ve *1976 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararın kabulü*, Bakanlar Kurulunca 30.11.1975 tarihinde onaylandı. Bu raporun “Kültür” başlıklı bölümünün 623. maddesinde yapılan durum tespiti, günün sosyolojik koşullarını da ortaya koyar nitelikteydi. Altmışlı yıllardan itibaren artarak devam eden, köyden kente nüfus hareketliliğinin getirdiği kültürel ve ekonomik dönüşümün hem köylerde hem de şehirlerdeki sosyal hayata nasıl yansıdığı istatistiki olarak açıklanmaktaydı. 625. maddede konuyla ilgili yetersizlikler şu sözlerle gündeme getirilmişti: “Kültür hizmetlileri ve sanatçıların yetiştirilmesi, desteklenmesi, özendirilmesi ve ödüllendirilmesi konusundaki faaliyetler ve çabalar yetersiz kalmakta, bu çabaların etkinliğini artıracak yasal ve örgütsel tedbirler alınmamaktadır” (Belge-12). Sun, bu yıllarda okullar için seçme *100 Halk Türküsü* adlı kitabını yayınlamış (1976), *Yurt Renkleri 3. Defter*’ i tamamlamış (1959-1977) eser İzmir Devlet Konservatuvarı Yayını olarak basılmış, *Yurt Renkleri 4. Defteri* yazmaya başlamış, çocuk ve gençlik koroları için *İki Sesli On dört Türkü*’yü (1976-77) bestelemiştir (Sun, 2011:321-335).

Dönemin gittikçe artan ekonomik sıkıntılarının yanında azalan can ve mal güvenliği sorunlarına çare bulunamaması Haziran 1977’de erken seçim kararını getirmiş, bu süreçte yapılan seçim kampanyaları süren gelen siyasi kutuplaşmayı daha da belirginleştirmişti. Yapılan seçimin ardından hükümeti kurma görevi en çok oy alan parti CHP olduğu için Bülent Ecevit’e verildi. Türkiye’nin ilk azınlık hükümeti olarak nitelenen bu hükümet güvenoyu alamayınca, AP Genel Başkanı Demirel’den hükümeti kurması istendi ve 2. Milliyetçi Cephe denilen hükümet kuruldu. Ancak bu hükümetin ömrü de uzun sürmedi. Aralık 1977 yerel seçim sonuçlarının ardından parti içi bölünmelerin yanı sıra gensoru ile düşürülen ilk hükümet olmuştu. Ocak 1978’de Bülent Ecevit, AP’den istifa eden 11 milletvekili ile 42. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’ni kurmuştur (Özdemir, 2005: 277). Tüm bu gelişmeler yaşanırken bu hükümet zamanında Şef Gürer Aykal’ın Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürü olmasının ardından otuz yıl aradan sonra Devlet Opera ve Balesi ilk yurt dışı turnesine çıkmıştır (Cumhuriyet,1978:10).

3.3. Antalya’da Konservatuvar Kurma Girişimi

Dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, güzel sanatların her dalında çalışmalar yapacak kurullar oluşturulmasını istemiş ve bu kurullarda yaklaşık 110 kişinin görev aldığı belirtilmiştir. Muammer Sun bu yapılanmadan yararlanmak üzere aynı dönemde Antalya’da bir konservatuvar oluşturmak için girişimde bulunmuş ancak tüm alt yapı hazırlıkları tamamlanmasına rağmen yapılan bütün çalışmalar yine bürokrasiye takılmıştır (URL-9). Sun, müzik ile ilgili kurula, daha önce de bu konuda çalışmaları bulunduğu için, 36

maddeden oluşan önerilerini rapor halinde sunduğunu ve tüm maddelerin oybirliği ile kabul edildiğini belirtmiştir. Daha sonra değerlendirme toplantısında yaptığı konuşmada da üst düzey yetkilendirilenlerin konuyla ilgili bilgi birikimi olması hususuna özellikle dikkat çekmiştir. Durum S.A. Sun' un (2011: 196) kitabında şu şekilde aktarılmıştır.

Sayın Bakan'ın ve üst düzey bürokratların, burada çalışmalar yapan, alanında uzman kişilerin görüşlerine değer vermeleri ve saygı duymaları gerektiğini düşünüyorum. Bizler bir şeyden rahatsızız Bakanlar, müsteşarlar, genel müdürler ön hazırlıkları olmaksızın göreve geliyorlar, yeni bir şeyler yapmak istiyorlar, fakat bir süre sonra bir takım siyasi nedenlerle bu görevlerinden ayrılmak durumunda kalıyorlar. Yerlerine, yine konulara hâkim olmayan yeni bakan, yeni genel müdürler, daire başkanları geliyorlar. Bu kişiler de hiçbir şey bilmeden işe başlıyorlar. Bizim önemli sorunumuz, hiçbir şey bilmeyen kişilerin göreve gelmesi ve işi tam öğrendiklerinde gitmek durumunda olmaları.

Bu toplantıyı ve konuşmayı izleyen günlerde 1979 ara seçimleri yapılmış, Ecevit Hükümeti istifa etmiş, ardından Demirel yeniden hükümet kurmuş dolayısıyla konuyla ilgili bakan ve üst düzey bürokratlar yine değişmiştir. Böylelikle Antalya Devlet Konservatuarı kurma girişimi de tam 20 yıl sonraya kalmıştır. Sun o yıl, İzmir Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen Sönmez Atasoy'un *Yedi Köyün Yargıci* adlı oyunu üzerine Solo-Koro ve Küçük Orkestra için müzik yazmıştır (Sun, 2011:326).

Türk Müziği Konservatuarı da siyasi çekişmelerden nasibini almıştı. Değişen iktidar ve protokoller sonucu, pek çok sebepsiz görevden alma gerçekleşince, 23 Şubat 1979 günü konservatuar yönetim kurulu tümünden istifa etmiş ve Başkan Ercüment Berker de görevden ayrıldığını bakanlığa bildirmişti (URL-10).

Ecevit Hükümeti, terör ve ekonomik sıkıntılarla başa çıkamayınca, 13 ilde sıkıyönetim ilan edildiği halde, şiddet olayları artarak devam etti. Ardından yapılan kısmi senato ve ara seçimlerde büyük oy kaybı yaşayan Ecevit'in, 16 Ekim 1979'da istifa etmesinin ardından, Süleyman Demirel 12 Kasım 1979'da azınlık hükümetini kurdu. Tüm bu gelgitler içinde ülkenin ekonomik ve siyasal sorunlarının yanına güvenlik sorunlarının da eklendiği bu zor dönemde kültür ve sanat çalışmalarının sekteye uğramaması beklenemezdi.

4. 12 Eylül 1980 Sonrası Türkiye ve Sun' un Çalışmaları

Ekonominin kötüye gitmesi, can ve mal güvenliği sorununun hızla artması, aylarca süren oylamalarla yeni bir cumhurbaşkanı seçilememesi, gensoru olayı, Milli Selamet Partisinin büyük tepki çeken mitingi, siyasal hayatın politikacıların kaprislerinden dolayı felç olması gibi pek çok nedenin bir araya gelmesi ile uygun ortam bulan askeri bürokrasi, 12 Eylül 1980 tarihinde bir darbe gerçekleştirdi. Tankların sokağa inmesi durumun geldiği acımasız boyutu ortaya koymaktaydı.

20 Eylül 1980'de kurulan Bülent Ulusu Hükümeti'nin programında Milli Eğitim'e özel önem verildiği görülmektedir. *“Milli eğitime, bütün ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler içinde ayrı bir yer veriyoruz. Birlik ve bütünlüğümüzün temelini teşkil eden milli eğitimin düzenlenmesi gereğini ülkemizin ve ulusumuzun en önde gelen ihtiyacı ve ana hedefi olarak görüyoruz”* sözleriyle de bu önem özellikle vurgulanmıştır. Milli eğitimle ilgili ülkenin önemli sorunu olan politik kutuplaşmanın önüne geçmek ve istikrar arayışı içinde *“Öğretmenler ve yöneticiler politikadan tümü ile arındırılacak ve derneklerin amaç ve faaliyetleri ne olursa olsun kesinlikle politika dışında tutulmaları için her türlü yasal ve idari düzenlemeler yapılacaktır”* denilmektedir. Ancak 80'li yılların başlarında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın (CSO) üye sayısının 1957'den beri ilk kez en alt düzeye indiği vurgulayan Okyay, (2009: 198) bu durumun mali politikaların sanatçıyı ve sanat kurumlarını yeteri kadar desteklememesinin yanında, yetkili bakanlığın kısa, orta ve uzun vadeli personel politikaları gerçekleştirmemesine bağlamakta ayrıca dönemde yazılan eleştirilere gönderme yaparak, böyle giderse orkestraların susmasına yol açabilecek personel bunalımının bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bu sorunun 90'lı yılların ortasına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu sıkıntıya rağmen 1981 Atatürk yılında Orkestra Şefi Hikmet Şimşek yurt dışında yedi konser vermiş ve bu konserlerde Türk bestecilerin 21 eserinin dünyaya tanıtımını yapmıştır. Aynı yıl Devlet Sanatçılığı unvanları ile ilgili yeni bir yönetmelik düzenlenmiş, (Belge-13) Okyay, Atatürk'ün doğumunun 100. Yılı dolayısıyla CSO'nun Atatürk adına düzenlediği konserde o yıl devlet sanatçılığına seçilmiş olan sanatçıların beratlarının da verildiğini belirtmiştir (Okyay, 2009: 124). 1982 yılında gerçekleşen bir başka oluşum ise Konservatuarların üniversitelere bağlanmasıdır. Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı

kurulmadan önce MEB’e bağlı olup daha sonra Kültür Bakanlığına bağlanmıştı. Konservatuvarlar da Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş ve geliştirilmişti, 3829 sayılı "Devlet Konservatuvarı Kanunu" ile "Milli Eğitim Temel Kanunu" ve bu kanuna uygun olarak çıkarılan yönetmelikler uyarınca yürütülmüştü. Ancak Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile konservatuvarlar üniversitelere bağlanmıştır (Belge-14).

1980 Eylül ayında Sun bu kez kendi deyimiyle sürüldüğü İstanbul Devlet Konservatuvarında göreve başlamıştı (Sun, 2011: 201). Dönemin İstanbul Filarmoni Derneği genel sekreteri ve aynı zamanda orkestra dergisinin sahibi ve genel yayın yönetmeni Panayot Abacı’nın önerisi ile İstanbul Müzik Öğretmenleri Korosunu kurdu (Sun, 2011:203) Aynı yıl Okul Öncesi Eğitiminde Oyun (1980) kitabını yazdı. Ardından 1981 yılında Çağdaş Müzik Yayinevini kurdu ve Kır Çiçekleri kitabının ikinci basımını yaptı. Çoksesli Türküler- Çocuklar ve Gençler için Çoksesli 20 Türkü, Elli Yılın En Güzel Okul Şarkıları (seçme elli okul şarkısı İtberiş Sun ile birlikte), ilkokullarda müzik eğitimi için Temel Müzik Eğitimi (1982) adlı kitaplarını yazdı. Bununla birlikte üç büyük ilde bulunan konservatuvarların dışında müzik eğitimi veren kurumların olmayışını büyük bir eksiklik olarak gördüğünden Sun Sanat Evini kurdu. 1982 yılında Bariton ve Piyano için *Yum Gözlerini Gör Beni* adlı eserini yazdı. Sun aynı yıl Konservatuvarların üniversitelere bağlanmasından hemen önce, İstanbul Devlet Konservatuvarından kendi isteğiyle emekli oldu. 1983 yılında Solo – Koro ve Piyano için *Demet ile Memet* ve *Oynamak İstiyorum* adlı sahne müzikleri ile Aziz Nesin’in *Sol el Konçertosu* şiiri üzerine Bariton ve Piyano için *Sevdikçe Yaşıyorum* (1983-84) adlı eseri yazdı (Sun, 2011: 321-335).

Yoğun çalışmaları devam ediyordu ancak beste yapacak zaman kalmıyordu. 1984 yılında hem beste çalışmalarına ağırlık vermek hem de sevdası uğruna yeniden İzmir’e döndü. 1985 yılında Hikmet Şimşek yönetiminde Budapeşte Senfoni Orkestrası tarafından seslendirilen Orkestra Eşliğinde Türk Halk Türküleri adlı plak çalışmasında, Rey, Erkin, Kodallı’nın eserleri yanında Sun’ un Soprano ve Orkestra için Altı Türkü eseri de bulunuyordu. Bu plak aynı yıl Avrupa Müzik Yılı Fransız Plak Akademisi ödülünü aldı (Kütahyalı,1997:41). Sonrasında Dışişleri Bakanlığı Kültür Dairesinin desteği ile CD olarak basıldıysa da Şimşek, bu kayıtlara yurt dışında rahatlıkla ulaşılabilir olmasına rağmen ülkemizde ulaşılır olmasını “*Bu yapımın asıl seslendiği kitle bizim insanlarımız olmalıdır. Bunun bir türlü gerçekleştirilemeyeşi, kültür yaşantımız açısından büyük bir yitimidir.*” sözleriyle aktarmıştır (Kütahyalı,1997: 48). 1985 yılı Sun için oldukça verimli geçti. O yıl *Hıdırellez* adında Orkestra için Bir Perdelik Bale Müziği yazan Sun, *Biz Atatürk Gençleriyiz* adlı yazdığı marş ile Sevdâ Cenap And Vakfı’nın düzenlediği yarışmada birincilik, yine aynı yıl ENKA Kültür – Sanat Vakfının açtığı Gençlik Şarkısı Yarışmasında Eşliksiz Koro, Piyano Eşlikli Koro ve Korolu Orkestra için düzenlemeleri bulunan *19 Mayıs Türküsü* adlı eseriyle üçüncülük, aynı yarışmada *Müzik Bizimle* adlı eseriyle mansiyon, TBMM’nin açtığı ulusal egemenlik konulu çocuk şarkı yarışmasında *Yirmi Üç Nisan – Milli Egemenlik Şarkısı* ile birincilik, yine TBMM’nin açtığı ulusal egemenlik ve barış konulu yarışmada *Milli Egemenlik ve Barış Şarkısı* ile üçüncülük alarak amaçladığı gibi eserlerine odaklanarak ödüller kazandı, ancak çektiği geçim sıkıntısı yüzünden konservatuvara geri dönmek istiyordu (Sun, 2011: 321-335). Sun, bu yüzden 1984 yılında göreve yeniden dönmek için başvuruda bulduysa da bu başvuru her nedense bir türlü yanıt bulmuyor, yine bürokrasiye takılıyordu (Sun, 2011: 209-219). Türkiye Büyük Millet Meclisininin 67. kuruluş yıl dönümü dolayısıyla yapılacak olan kutlamalar için Sun’ dan eser istenmişti. “*Milli Egemenlik Destanı*” adındaki bu eser 29 Ekim 1987’de TRT korusu ve Opera korusu ve CSO tarafından seslendirildi. Eser devlet erkanınca çokça beğenilip övgüler alırken, konservatuvar öğretmenliğine güvenlik soruşturması sonucu olumsuz geldiği için ataması yapılamadığını bu konserin ardından yapılan kokteylde yetkililere söyleyebilme fırsatı buldu. Ardından yapılan çeşitli görüşmeler sonrası yaptığı yeni bir başvuru sonucu konservatuvara geri dönüş olabildi. Aynı yıl solo, koro ve orkestra için *Yaşasın Gökkuşakı* adlı eserini yazdı.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra 22 Nisan 1983’te *Siyasi Partiler Kanunu* kabul edildikten sonra siyasi parti faaliyetlerine izin verildi (Belge-15). 6 Kasım 1983 yılındaki genel seçimlere siyasi vetolar dolayısıyla üç parti katılabildi ve Turgut Özal’ın kurmuş olduğu Anavatan Partisi tek başına iktidar oldu. Siyasi yasak getirilen parti yöneticilerinin hakları 6 Eylül 1987’de yapılan halk oylamasıyla geri verildi. Bu sonuç üzerine 29 Kasım 1987’de erken seçime gidildi ve siyaset yasağı konan liderler, partilerinin başında

yer alabildi. Seçim sonucunda Anavatan Partisi en çok oyu aldı. Böylece 46. Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti, Turgut Özal'ın başkanlığında, 21 Aralık 1987 tarihinde Anavatan Partisi tarafından kuruldu. 9 Kasım 1989 tarihine kadar hükümet olma görevini sürdürdü. Soğuk savaşın bir nebze dindiği, ekonomik globalizasyon sürecindeki politikaların ekseninde, müzik anlamında kitlesel popüler müziklerin pompalandığı, diğer yanda arabesk müzik ve bitemeyen tek ses, çok ses tartışmalarının sürdüğü Özal Hükümeti döneminde, Atatürk zamanında 1934 yılında yapılan 1. Müzik Kurultayı'ndan yıllar sonra, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, dönemin Bakanı Mustafa Tınaz Titiz'in önderliğinde 1988 yılında Ankara'da 14-18 Haziran tarihleri arasında ilk kez bir müzik kongresi düzenlendi. (T.C. KTB, 1988) *Birinci Müzik Kongresi* başlığı ile düzenlenen etkinlikte bilim insanları, besteciler, eğitimciler, icracılar, konuyla ilgili bürokratlar ve ülkemizde icra edilen hemen her müzik türünden temsilciler yer alarak, çeşitli başlıklar altında, mevcut durum, sorunlar ve öneriler içeren bildirimler sunuldu. Sun, "*Türk Toplumunun Müzik Sorunlarının Çözümünde Temel Görüş Ne olmalıdır*" başlıklı bildirisi ile katılmıştı (Sun,1988: 175). Sun bu yıl *Ben Mimar Sinan* adlı orkestra için müzik, Karma koro için *Sevda Şarkıları*'nı yazdı, Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü'nün isteği üzerine, sözlerini ve müziğini yazdığı *Doğayı Seven Yaşamı Sever* (1988) adlı eseri, CSO ve TRT Ankara Radyosu Çocuk Korosu tarafından seslendirildi. Sun, ertesi yıl da Kültür Bakanlığının ısmarlaması üzerine *Gelenekten Geleceğe* adlı solo ve karma koro için 10 halk türküsünü (1989) besteledi.

Sun görevine dönebilmişti ancak bu sefer de unvan sıkıntısı yaşadı. 1983'te çıkarılan 2809 Sayılı Yasa (Belge-16) ile tamamlanan teşkilatlanmanın üniversite sistemine uygun hale getirmek üzere, konservatuvarların işleyiş düzenleri yeniden belirlenmiş ve konservatuvar hocalarına akademik unvanlar verilmişti. Unvanların bir hiyerarşi yaratması işlerlikler üzerinde baskı oluşturması üzerine, Sun da kendi unvanı için başvuruda bulundu. Dönemin şartlarına göre verilmesi gereken profesörlüğü yine bürokrasiye takıldı. Önce Doçent ardından 1993 yılında profesör unvanını alabildi. (Sun, 2011: 224)

4. 1. 1990'lar ve 2000'ler

1990'lı yıllar, Soğuk Savaş sonrası dünya politikasında ekonomik, siyasal ve sosyokültürel değişimleri içeren küreselleşme süreci olarak adlandırılmaktadır. Türkiye de bu süreçten etkilenmiştir. Kültür politikaları belirleyicisi olması bakımından ele alındığında, 1990- 2000 tarihleri arasındaki dilimde 11 hükümet, 15 kez ise Kültür Bakanı değişmiştir. (URL-3) 1990'dan 2000'li yıllara gelindiğinde 20 yıllık süreçte kültür merkezlerinin kuruluşu ve himayesinin devletten yerel yönetimlere, özel teşebbüse ve sivil toplum kuruluşlarına kaydığını belirten İnce, (2010: 91-99) kültür politikaları yönetiminde, bu gidişatın çıkartılan yasalarla da desteklendiğini belirtmiştir (Belge-17, Belge-18). Aynı yıllarda Kültür Bakanlığının genel bütçeden aldığı payları karşılaştıran Akbulut (2013:191) 1982 yılındaki payın binde 8.9 iken 1996 yılında binde 3.6'ya inmiş olduğunu, 2012 bütçesinde ise devletin kültür sanata bütçesindeki bin liradan 3 lira bile ayırmadığını belirtmiştir. Stokes (2012: 45) ise *Aşk Cumhuriyeti* adlı kitabında, dönemin kültürel yaklaşımını, *Türkiye'deki resmi gölge 1990'larda ciddi şekilde dağıldı*" sözleriyle vurgulamış, başta TRT'nin özel televizyon kanalları, özel radyo kanalları ve sonrasında internetle rekabet etmek durumunda kaldığını belirtmiş ve devlet konservatuvarlarının ise genelleştirilmiş yüksek öğretim ve araştırma kurumlarına dönüştüğü konusunda tespitlerde bulunmuştur.

1990 yılında Avrupa Yayın Birliği Genç Solistler Konseri Açılış Müziği olarak TRT'nin eser ısmarlaması üzerine, Sun, Senfonik Orkestra için Çerkez Süiti (Bahar Şenliği) eserini ve KB'nin ısmarlaması üzerine *GAP Türküleri* adı altında karma koro için 3 halk türküsü, Yunus Emre Sevgi Yılı dolayısıyla yine Kültür Bakanlığı tarafından ısmarlanan Yunus Emre'nin üç şiiri üzerine Solo ve Karma Koro için *Yiğit İken Ölenlere* adlı eserleri besteledi. 1991 yılında *Koro Dağarcığı* Kitabı, Karma Koro için *Sevgiyi Söyleyen Dil* eserlerini, 1992 yılında TRT tarafından hazırlanan bir dizi film için bestelenen müziklerden oluşan Orkestra ve Koro için *Süit Kurtuluş* ve Karma Koro için *Giden Gelmiyor* adlı türküyü yazdı. *Piyano için Yurt Renkleri 4. Defter*'i de aynı yıl içinde tamamladı.

Sun'un ADK'daki etkisi kompozisyon bölümünün verdiği eserler ve konserlerle en belirgin biçimde fark ediliyordu. Kendi deyimiyle Kompozisyon Bölümü, ürettikleri eserlerle çiçek açıyordu. 1997 yılında Temel Müzik Eğitimi, Tonal Diziler ve Kadanslar, Türk Müziği Makam Dizileri adlı kitaplarını yayınladı (Sun, 1997a,1997b,1997c). Aynı yıl, Ziya Öztan'ın yönettiği Cumhuriyet filmi için bestelediği müziklerden

seçki Orkestra ve Koro için Süit *Cumhuriyet*’i ve Uğur Mumcu anısına Karma Koro için *Ankara’nın Taşına Bak* adlı müziğini yazdı (KK-3). Sun’a 1998 yılında Devlet Sanatçılığı unvanı verilmiş, ancak yönetmeliğin iptali ile 89 sanatçının unvanı geri alınmıştır (Belge-17; URL-8).

Sun, 1999 yılında yaşanan 17 Ağustos Gölcük Depremi’nin ardından deprem nedeniyle oluşan dostane ilişkiler sonucu Bursa’da 23 Ekim’de düzenlenen, geliri her iki ülkenin depremzedelerine bağışlanacak Türk-Yunan Dostluk Konseri için, Bülent Ecevit’in *Türk – Yunan Şiiri* adlı şiiri üzerine Soprano Solo- Tenor Solo ve Orkestra için Şarkı *Mavi Büyü* adlı eseri yazdı. Dönemin Başbakanı Ecevit konsere sinevizyon aracılığıyla canlı olarak katılıp, Sun’a teşekkürlerini ve duyduğu memnuniyeti iletti (Sun, 2022: 147). 15 Ekim 1999’da Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Kompozisyon ve Orkestra Şefliği Anasanat Dalı Başkanı ve Öğretim Üyesi iken emekli oldu. Emekli olduktan sonra da üç yıl daha ücretli olarak bölüme hizmet verdi. 2000 yılında Bariton ve Orkestra için Misket, İzmir Rapsodisi, 2002 yılında Genelkurmay Başkanlığınca Anıtkabir Projesi çerçevesinde kendisinden ısmarlanan, *Üç Destan Çanakkale- Sakarya- Büyük Taarruz*’u anlatan Müzikli Anlatı- Koro ve Orkestra için Müzik (Sun, 2022: 158) ve aynı yıl Kültür Bakanlığınca ısmarlanan Koro ve Orkestra için Müzik *Nazım Hikmet Destanı* adlı eserleri bestelemiştir (Sun, 2011: 321-335).

Türkiye’de müzik yayınları ve nota basım alanındaki büyük boşluklardan biri olan yayınevi eksiğine bir katkı sağlamayı, müzik yayınları yapmayı istediği ve emeklilik durumunun da bir üretim süreci olduğunu düşündüğü için 2004 Eylül ayında Sun Yayınevi’ni kurmuş burada çok sayıda kitap ve CD’nin yayını sağlamıştır. Yine aynı yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından İzmir Opera ve Balesi’nin kuruluşunun 20. yılı kutlamaları için ısmarlanan, konusu bir Türk masalına dayanan *Delioğlan Müzikali*’ni yazdı. 2005 yılında Solfej II kitabını yazan Sun, L. Kuterdem ile birlikte, Seksen Yıllık En Güzel Okul Şarkıları, 2007’de M. Munzur ile Aralık Bilgisi kitaplarını yazmıştır.

2006 yılında Besteciler- Orkestra Şefleri ve Müzikologlar Derneği’ni (BESOM) kurmak için de girişimlere başlamıştır. BESOM 6 Şubat 2006’da resmen kurulmuş ve halen etkin olarak devam etmektedir. 2016 yılında dostu orkestra şefi Rengim Gökmen’in isteği üzerine yazdığı ve ona ithaf ettiği Orkestra için “*Oyun Havaları*” adlı eserin ardından, 2017 yılında sevgili eşi Sinemis Sun İçin “*Sinemis İçin Şarkı*” yı yazdı (Sun, 2022: 179). 16 Ocak 2021 tarihinde aramızdan ayrılan Sun, sağlık koşullarının bozulmasına rağmen son nefesine kadar besteleme ve eğitim faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir.

Sonuç

Cumhuriyetin doğuşu sırasında uygulanan politikalar sonucu kurulan kurumlar Türk bestecilerinin yetişmesini ve onların yetiştirmiş olduğu öğrenciler, diğer besteci kuşaklarının oluşmasını sağlamıştır. Kurulan konservatuvarlarda yetiştirilen müzisyenler, başka illerde yeni opera ve orkestraların kurulmasını, ayrıca yeni konservatuvar, fakülte, müzik eğitim bölümleri ve çeşitli müzik okullarının açılmasına, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası da diğer devlet orkestralarının oluşmasında öncülük etmiştir. Ancak, kültür ve eğitim politikalarının istikrarlı bir çizgide olmayışı nedeniyle yurt genelinde yaygın bir müzik politikası uygulamasına halen ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Okullaşma ya da kurumlaşma yalnızca nicelik olarak değil nitelik olarak da müzik yaşantısına katkı sağlamalıdır. Evrensel müzik dilini yakalayabilmek besteci yetiştirmek ile gerçekleştirilebilir. Besteci yetiştirmek derin birikim gerektiren oldukça güç bir iştir. Bu anlamda bir halkın sesini geleceğe taşıyacak olan, özgün müzik dilini kullanan bestelerdir. Bu nedenle yetişen bestecinin eserleri basılmalı, telif hakları korunmalı ve icraları etkin bir şekilde sağlanarak beste yapmaları özendirilmelidir. Ayrıca büyük çaplı müzik kurumları ele alındığında ülke genelinde ne kadar az ilde var olabildiği ve onların da ne zor şartlarda meydana geldiği açıktır. Tüm bu koşullara rağmen bu kurumlar yine de kadro ve repertuar olarak gelişimlerini sürdürmektedir.

1960’lı yıllar artık üçüncü kuşak Türk bestecilerinin yetişip etkinleştiği bir dönemi de içermektedir. Sun üçüncü kuşak besteciler arasında yerini almaktadır. Üçüncü kuşak Türk bestecilerinin yetişmesinde hem birinci kuşağın hem de ikinci kuşağın emeği ve etkisi bulunmaktadır. Muammer Sun besteci, eğitimci, kültür politikası kuramcısı ve uygulayıcısı, müzik yazarı kimlikleri ile de üçüncü kuşağın en önemli temsilcilerinden biridir. Çalışmalarından da anlaşılacağı üzere, Sun, ömrü hiç durmadan alanına emek vererek geçmiş, ülkesine, müzik ve eğitim camiasına, öğrencilerine katkı sağlamayı yaşam amacı haline

getirmiş, idealist tutumunu daima korumuş bir şahsiyettir. Çok kıymetli bir Hoca olarak da pek çok değerli sanatçının yetişmesini sağlayıp, onlara yol açarak, bu anlamda öğrencilerine de önemli bir rol model olmuştur. Aynı zamanda sanat ve düşün insanı olarak, Türkiye'nin kültür politikasında da eserleri ve kitaplarıyla büyük katkısı bulunmaktadır. Ülkenin siyasi koşullarının getirdiği zorlukların sıkıntılılarına kimi zaman doğrudan, kimi zaman dolaylı bir şekilde çeşitli bedeller ödeyerek göğüs germiştir. Tüm bunlara rağmen yılmadan ürettiğini, çabaladığını ve bu çabalarının sonucu olarak şu anda var olan pek çok sanat kurumunun dahi oluşumunda payı olduğu bu çalışmada da açıkça görülmektedir. Yaklaşık 40 yılı aşkın meslek yaşamında eğitim müziğinden, senfonik biçimlere vokal, koro, sahne, bando, oda müziği hatta film müzikleri dahil geniş bir çerçevede olan, besteciliğin hemen her alanında onlarca beste, kitap, kayıt ve ödüllerle bezeli kariyeri süresince, 33 hükümet ve uygulanan politika değişmiş, oysa Sun' un bitmeyen çalışma, üretme azmi ve çabası ömrünün sonuna dek hiç değişmemiştir (URL-8). Son yıllarda yeniden gündeme gelen, devletin müzik politikaları ile ilgili Çağdaş Türk Müziği'ne kayırmacı bir yaklaşım olduğuna dair bazı görüşler üzerine, Sun' un hayatı incelendiğinde, ne çok olanaksızlık içinde nelere göğüs gerildiğini, var edilmeye çalışılan yapıyı ya da olanak olmasına karşın yapılmayanları, bir ömür süren mücadeleyi, görmezden gelmek mümkün görünmemektedir. Türkiye'deki müzik kültürünün günümüzdeki görünümünün değerlendirilmesinde, müzikal mirasın geleceğe doğru biçimde aktarımının sağlanabilmesi için, kültürel üretimin gerçek aktörlerinin ve kurumların aynı zamanda bunlara bağlı oluşan yapıların, değerlerin, tarihsel bağlarıyla temellendirilerek, daha geniş bir perspektifle, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması oldukça önem taşımaktadır.

Sun, bıraktığı eşsiz hatıralarla, tıpkı söylediği gibi eserleri ile yaşamaya, şarkıları nesilden nesile söylenmeye devam edecektir. O, tıpkı kendi sözlerinde olduğu gibi, “Kaynağını geleneksel müziklerimizden alan, evrensel verilerden yararlanan, Çağdaş Türk Müziği bestecisi” olarak tüm kıymetleriyle Türk Müzik Tarihi'ne adını yazmıştır.

Kaynaklar

- AHMAD, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (Çev.: Sedat Cem Karadeli), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- AHMAD, F. (2007a). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev.: Ahmet Fethi), İstanbul: Hil Yayınları, 3. Baskı.
- AHMAD, F. (2007b). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları, 6. Basım.
- AKBULUT, H. (2013). *Türkiye'nin Kültür ve Sanat Siyaseti*, Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.
- AKŞİN, S. (2005) *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908 – 1980* Sina Akşin (Yay. Yön.), *Siyasal Tarih (1950-1960) Demokrat Parti Dönemi* (s.215-223). İstanbul: Cem Yayınevi, 8. Basım.
- ALİ, F. (2002). *Elektronik Müziğin Öncüsü Bülent Arel*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BLAİNEY, G., (2007). *20. Yüzyılın Kısa Tarihi*, (Çev.) Onur Şen- Tufan Tıgılı, 1001 İstanbul: Kitap Yayınları.
- C.H.P. (1965) “Kültür, Güzel Sanatlar ve Halk Eğitimi Politikası”, *Milletvekilleri Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi*, 106-107 Ankara: Rüzgârlı Matbaa.
- C.H.P. (1965) “Kültür, Güzel Sanatlar ve Halk Eğitimi Politikası”, *Milletvekilleri Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi Özeti*, 41-44. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- ERARSLAN, C., (2002). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası* (s. 519-641), Ankara: AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- ERİNÇ, D. (1967, 19 Kasım). “Ankara’da Sanat Olayları: “Yılın En Büyük Olayı” *Cumhuriyet*, s. 6.
- HALMAN, T. (1971, 25 Nisan). “Kültür Bakanlığı” *Milliyet*, s.2.Tunaya, T.Z. (1965, 12 Eylül). “Seçime Giren Partiler”, *Milliyet*, s. 5.
- HOBSBAWM, E. (2007). *Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991 “Aşırıklar Çağı”*, (Çev.: Yavuz Alogan), İstanbul: Sarmal Yayınları.

- İNCE, A. (2010). 2000’lerde İstanbul’da Kültür Merkezleri ve Değişen Kültür Politikaları, Ülkü Zümray Kutlu, Cas Smithuijsen (Ed.) *Kültür Politikaları ve Yönetimi (KPY) Yıllık 2010*, (91-106). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KABAKLI, A. (1971, 17 Mayıs). “Milli Kültür ve İlim Bakanlığı” *Tercüman*, s. 2.
- KAHRAMANKAPTAN, Ş. (2010). *Müzikte Derin Zirve İLHAN BARAN*, Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- KATOĞLU, M. (2009). *Şematizmden Yaratıcılığa, Cumhuriyet Türkiye’sinde Yüksek Sanat ve Kültür Hayatının Kamu Hizmeti Olarak Kurumlaşması*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- KONGAR, E. (1998). *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KÜTAHYALI, Ö. (1997). *Kırk Yılın Sesi*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- OKYAY, E. (2009). *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’na Armağan*, Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- ÖZDEMİR, H. (2005). Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908 – 1980, Sina Akşin (Yay. Yön.), *Siyasal Tarih (1960-1980)*, (s. 227-286). İstanbul: Cem Yayınevi, 8. Basım.
- SAY, A. (2005). *Müzik Ansiklopedisi C.3*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- STOKES, M. (2011). *Aşk Cumhuriyeti, Türk Popüler Müziğinde Kültürel Mahrem*, (Çev. Hira Doğrul), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- SUN, M. (1963). *Kültürel Sorunumuz Açısından Müzik ve Temsil Sanatlarıyla İlgili Andıç, Planlama Dergisi*, I(4) (Kış) 155-174. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, (1. Yayın).
- SUN, M. (1969). *Türkiye’nin Kültür- Müzik-Tiyatro Sorunları*, Ankara: Kültür Yayınları:2.
- SUN, M. (1969). *Şarkı Demeti*, Türkiye Filarmoni Derneği Yayını, Ankara.
- SUN, M. ve KATOĞLU, M., (1974, 12-13 Haziran). “Türk Kalarak Çağdaşlaşmak”, *Cumhuriyet*, s.1.
- SUN, M. (1974). *Solfej 1*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- SUN, M. (1976). *Kır Çiçekleri*, Okullar İçin Seçme Yüz Halk Türküsü, Dağarcık Yayınları, Ankara.
- SUN, M. (1981a). *Çoksesli Türküler*, Çocuklar ve Gençler İçin Çoksesli 20 Türkü, Çağdaş Müzik Yayınevi, İstanbul.
- SUN, M. (1981b). *Elli Yılın En Güzel Çocuk Şarkıları*, Seçme Elli Çocuk Şarkısı, Çağdaş Müzik Yayınevi, İstanbul.
- SUN, M. (1982). *Temel Müzik Eğitimi*, İlkokullarda Müzik Eğitimi İçin, Çağdaş Müzik Yayınevi, İstanbul.
- SUN, M. ve ZEYREK, H. (1985). *Okul Öncesi Eğitimde Oyun*, Kız Meslek liseleri, ve Anaokulları İçin oyunla Eğitim ve oyun Dağarcığı Kitabı, Mey Yayınevi, İzmir.
- SUN, M. (1988), “Türk Toplumunun Müzik Sorunlarının Çözümünde Temel Görüş Ne Olmalıdır.” *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birinci Müzik Kongresi Bildiriler*, 175-184. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- SUN, M. (1991). *Koro Dağarcığı*, Evrensel Müzikevi Yayınevi, Ankara.
- SUN, M. ve KATOĞLU, M. (1993), *Türk Kalarak Çağdaşlaşmak, Türkiye’nin Kültür ve Sanat Sorunları*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- SUN, M. (1997a). *Temel Müzik Eğitimi*, 6+8 Yıllık Temel Eğitim Programına Uygun Olarak, 6. Sınıflar için Yardımcı Müzik Ders Kitabı, Doruk Yayınevi, Ankara.
- SUN, M. (1997b). *Tonal Diziler ve Kadanslar*, Evrensel Müzikevi Yayınevi, Ankara.
- SUN, M. (1997c). *Türk Müziği Makam Dizileri*, Evrensel Müzikevi Yayınevi, Ankara.
- SUN, M., ve KUTERDEM L. (2005). *Seksen Yılın En Güzel Çocuk Şarkıları*, Seçme Seksen Çocuk Şarkısı, Sun Yayınevi, Ankara.

- SUN, M. ve MUNZUR, M. (2007). *Aralık Bilgisi*, Sun Yayınevi, Ankara.
- SUN, S.A. (2011). *Karnında Güneş Olan Adam MUAMMER SUN*, Ankara: Sevda-Cenap And Müzik Vakfı Yayınları.
- SUN, S. (2022). *Müziğin Kanatlarında Bir Yaşam, Muammer Sun'a Armağan*, Deniz Kültür Yayınları: Ankara.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yedinci Millî Eğitim Şurası (1991). 5-15 Şubat 1962 (Tıpkı Basım) Çalışma Esasları Konular ve Kararları, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (1988), *Birinci Müzik Kongresi Bildiriler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009) Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, Sanat Kurumlarının 2009-2010 Sanat Sezonu Konser Programı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009). *2009-2010 Sanat Sezonu Konser Programı*.
- Y.y., (1964, 28 Temmuz). "İstanbul Operası ve Şehir Orkestrası Millî Eğitim Bakanlığına Bağlanacak", *Milliyet*, s. 2.
- Y.y., (1971, 15 Haziran). "İstanbul ve İzmir'de Devlet Orkestrası Kuruluyor" *Milliyet*, s. 6.
- Y.y., (1975, 02 Mart) "Cumhurbaşkanı: Çare milli koalisyon ve erken seçimdir", *Cumhuriyet*, s.1.
- Y.y., (1975, 5 Mart). "Demirel: CHP-AP ortaklığına karşı", *Cumhuriyet*, s.1,
- Y.y. (1975, 07 Mart). "Ecevit AP'yi bir kez daha seçime çağırıyor", *Cumhuriyet*, s.1.
- Y.y. (.1978, 04 Haziran). "Sanat kesimindeki canlılık!", *Cumhuriyet*, s.10.

Arşiv Kaynakları

- Belge-1: *Resmî Gazete* (16 Nisan 1929), "Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun" S.1416, s. 6940.
- Belge-2: *Düstur*, Kanun no.334. M.B.K., D.1, C.6, 09.07.1961, Temsilciler Meclisi, D.1, C.2, 09.07.1961. R.G. 20.07.1961, S.10859.
- Belge-3: *Düstur*, T.B.M.M. T.D. D: I, C:1, 25.10.1961, s.1.
- Belge-4: *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, D:1, C:28, 24.12.1963, ss. 518-519. R.G. 2.1.1964, S. 11596, R.G. 15.1.1964, S.11607, R.G. 22.4.1965, S. 11982 No:353 kabul tarihi: 24.12.1963.
- Belge -5: *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: 64, T:10, B: 57, 2.4.1971 O: 2, s: 502.
- Belge-6: *Resmî Gazete*, 15.03.1971, sayı:13779, s. 3. «Devlet Sanatçısı» olacak ve bu haktan faydalanacak Sanatkarlar ve Bunların Niteliklerine Dair Yönetmelik.
- Belge-7: *Resmî Gazete*, 15.07.1972, S: 14246, s. 1-12. "Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Konservatuvarı Yönetmeliği"
- Belge-8: *Cumhuriyet Senatosu, Tutanak Dergisi*, C.13, T.13, 01.02.1974, s. 362-365.
- Belge-9: *Resmî Gazete*, 28.08.1974, S. 14990, s. 4-7, "Devlet Konservatuvarları Kuruluş, Örgütlenme ve İşleyiş Yönetmeliği"
- Belge-10: *Millet Meclisi, Tutanak Dergisi*, D.4, C:11, s. 309- 323, 39. T.C. Hükümeti (IV. Demirel Hükümeti) Programı.
- Belge-11: *Resmî Gazete*, 02.01.1976, S. 15456, s. 1. 1976 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar'ın kabulü.
- Belge-12: *Resmî Gazete*, 31.01.1976, S.15485, s. 89, 1976 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar.
- Belge-13: *Resmî Gazete*, 23.06.1981, S:17379, s.1-5. «Devlet Sanatçısı» Olacak ve Bu Haktan Yararlanacaklar ile Bunların Nitelikleri, Seçilmeleri ve Görevleri Hakkında Yönetmelik.

Belge-14: *Resmî Gazete*, 20.07.1982 S:17760, Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, “Yükseköğretim Kurumları Teşkilâtının 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun Geçici 28 inci maddesi uyarınca yeniden düzenlenmesi,

Belge-15: *Resmî Gazete*, 24.04.1983, S. 18027, “Siyasi Partiler Kanunu” No: 2820.

Belge-16: *Resmî Gazete*, 30.03.1983, S:18003, Düstur: T:5, C:22, s:244, *Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu*, No: 2809.

Belge-17: *Resmî Gazete*, 21.07.2004, S.25529. “Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu” No: 5225.

Belge-18: *Resmî Gazete*, 31.07.2004, S. 25539, “Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” No:5228.

İnternet Kaynakları

URL-1:Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, “Tarihçe”,
<http://www.devtiyatro.gov.tr/hakkimizda-tarihce-> (Erişim: 18.06.2012)

URL-2: <https://secure.dobgm.gov.tr/opera2009/pdf/turkiyedeoperavebale.pdf> ‘de (18.06.2022),

URL-3: TBMM, Resmi İnternet Sitesi Hükümetler.

<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB33.htm> (05.04.2022)

URL-4: <https://www.haberturk.com/devlet-sanatcisi-olmak-icin-gerekli-vasiflar-nelerdir-2928334> (Erişim: 01.02.2023)

URL-5: <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/837546-bedelsiz-sevgi-mumkun-olamaz-mi> (Erişim: 26.03.2023)

URL-6: İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Resmi İnternet sitesi “Tarihçe” bölümü
<http://www.tmdk.itu.edu.tr/Default.aspx?pageID=420> (Erişim: 03.08.2022)

URL-7: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, İzmir Devlet Senfoni Orkestrası Tarihçesi, 2012, <http://www.guzelsanatlar.gov.tr/TR,2158/tarihce.html>, (Erişim: 25.12.2022).

URL-8: Anadolu Müzik Kültürleri Derneği, (2022, 22-23 Mart). Muammer Sun Sempozyumu. [YouTube]
https://youtu.be/VJLyH_SmvmM (29.03.2022)

URL-9: İstanbul Teknik Üniversitesi, “Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Kuruluş Tarihçesi, 3 Mart 1976”, <http://www.tmdk.itu.edu.tr/Default.aspx?pageID=420> (Erişim:13.08.2022)

URL-10: “Devlet Sanatçısı” unvanı kaldırılmıştır. Yönetmeliğin iptalinden sonra hiçbir sanatçıya bu unvan verilmemiştir. Erişim: <https://teftis.ktb.gov.tr> (22.04.2022)

Sözlü Kaynaklar:

KK-1: Muammer Sun, Ankara, 1932, Profesör, Emekli (Görüşme: 06.07.2012 / 05.08.2012).

KK-2: İleriş Sun, İstanbul, Besteci, Müzik Eğitmeni (Görüşme: 30.03.2023).

KK-3: İsmail Sezen, Ankara, Besteci, Müzik Eğitmeni (Görüşme 31.03.2023).